



Ayhan Kaya

FRANSA'DA YOKSULLUK VE MÜSLÜMAN ATEİSTLER: BEUR AYAKLANMASI

Batı Avrupa bağlamında düşünüldüğünde, komşuluk ilişkileri dinsel, etnik ve kültürel farklılıkların odağına oturan ilişkiler haline dönüşür. Günümüzde Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan her on kişiden en az birinin göçmen olduğu ve kültürel açıdan çoğunluk toplumuna göre farklı olduğu bilinmektedir. Öte yandan, güney yarım küreye inildikçe, bu tür ülkelerde sadece her yetmiş kişiden birinin göçmen olduğu görülmektedir. Batılı toplumlar, bu anlamda etno-kültürel ve dinsel açıdan farklı olan komşularla birlikte/iç içe/yan yana yaşama pratiği açısından diğer toplumlara göre daha farklı bir resim çizmektedir. Bu ilişki biçimi yüzyıllardan buyana birtakım gerilimlere sahne olmuş, bazı komşular yer yer sindirilmiş, yok edilmiş veya asimile edilmişlerdir. Bu tür gerilimler, genellikle sosyo-politik ve sosyo-ekonomik nitelikli yapısal sorunların yaşandığı dönemlerde yaşanmıştır. Varsılığın yaşandığı zamanlarda is barışçıl biraradalık pratiklerinin de yaşandığı bilinir. Ancak, siyasal, yasal ve ekonomik sorunların yaşandığı düzlemlerde, öncelikli olarak 'bizlerden farklı olan yanı başımızdaki komşuların' birtakım dışlama-ötekileme-azınlıklaştırma mekanizmalarına tâbi tutularak 'yanı başımızdaki düşmanlara' dönüştürüldüklerine sıkça tanık olmuşuzdur. Bugün Batı ülkelerinde yaşayan Müslüman kökenli göçmenlerin maruz kaldıkları ötekileştirme süreci bu deneyimin en bariz örnekleridir. Göçmenlere yeterince siyasal hak tanımayan, onları siyasal alanda temsil edilmeleri konusunda yeterince desteklemeyen Batılı demokrasiler bugün önemli açmazlarla karşı karşıyadırlar. Yapısal sorunlarını aşamayan ve bu nedenle meşruiyet krizi yaşayan bu tür 'demokratik' ulus-devletlerin kestirme yollardan giderek, sürmekte olan yapısal sorunların sorumluluğunu hemen 'yanı başımızdaki misafirlere' yükleyerek, onları 'yanı başımızdaki düşmanlar' haline dönüştürmesi pek şaşırtıcı olmasa gerek. Son günlerde Fransa'da yaşanan şiddet eylemlerini bu çerçevede anlamlandırmak mümkündür.

2005 yılı Ekim ayının son haftasında Paris banliyölerinde patlak veren ve daha sonra Fransa'nın diğer kentlerine, Belçika'ya, Hollanda'ya ve hatta Almanya'ya sıçrayan şiddet eylemleri, göçmenlerin entegrasyonu sorunsalını yeniden gündeme taşıdı. Kuzey Afrika kökenli iki gencin Paris polisinden kaçarken sığındıkları elektrik trafosunda yanarak ölmeleri, çoğunluğunu Kuzey Afrikalıların oluşturduğu milyonlarca Müslüman kökenli göçmeni sokaklara döktü. Özellikle göçmenlerin çocukları olan üçüncü kuşak gençlerin başlattıkları şiddet ve nefret yüklü eylemlerin nasıl yorumlanacağı konusu, uluslararası toplumu ilgilendiren öncelikli gündem maddesi haline gelmiştir. Fransız Cumhurbaşkanı olayların derin yapısal sorunların bir sonucu olduğuna işaret eden üstü kapalı değerlendirmeler yaparken, sorunun asıl niteliğinin ne olduğunu bildiğine dair ipuçları veriyor; öte yandan İçişleri Bakanı Nikolas Sarkozy'nin ise, olayların sorumluluğunu 'kendini bilmez, serseri, suçlu ve

ayaktakımı' gibi sıfatlar kullanmak suretiyle tanımladığı Müslüman banliyö gençlerine yüklemesi, kendisinin Fransız toplumunun desteğini almaya çalışan siyasi manevralar yaptığını gösteriyordu. Fransız siyasetçilerinin ve hatta aydınlarının henüz sorunun asıl niteliğine ilişkin eleştirel açıklamalar yaparak kamuoyunda beliren gerilimi azaltmak düşüncesinden çok uzakta olmaları nedeniyle, Katolik Fransız toplumunun çoğunluğu ile sayıları yaklaşık 5 milyonu bulan Müslüman kökenli göçmenler arasında bir kamplaşmaya doğru gidilmesi maalesef engellenememiştir.

Aslında bir gecede yüzlerce aracın yakıldığı, pek çok kamu binasına saldırıların düzenlendiği, toplumsal gerilimin tırmandığı ve Müslüman kimliğinin bayraklaştırıldığı bu tür toplumsal hareketlere Fransa'da son yirmi yılda sıkça rastlandığını anımsatmakta fayda var. 1996 yılında gösterime giren ve Mathieu Kassowitz tarafından yönetilen *La Haine* (Nefret) adlı film, dünyanın hemen her yerinde, özellikle göçmen gençlerin ilgisini çekmişti. Paris banliyölerinde yaşayan Müslüman ve Yahudi gençlerinin gündelik yaşantılarını bütün çıplaklığıyla gözler önüne seren bu kült film, söz konusu gençlerin dışlanmışlıklarını, yalnızlıklarını, umutsuzluklarını ve maruz kaldıkları eğitim-istihdam-yabancı düşmanlığı sorunlarını izleyiciye aktarırken, ayrıca bu gençlerin ürettikleri protest kültürü (rap, grafiti, break-dance = hip-hop) de başarılı bir şekilde resmediyordu. Kassowitz, özellikle Kuzey Afrika kökenli gençlerin (*beurs*)¹, kurtuluşu militan İslami hareketlerde ve sokak çetelerinde bulduklarını göstermiştir. 1990 Ekim'inde Lyon şehrinin banliyölerinden Vaulx-en-Velin'de motorsikletli bir gencin polis tarafından vurularak öldürülmesiyle patlak veren ve diğer kentlere de yayılan sokak gösterilerinde bugünküne benzer sahnelerin yaşandığı hatırlanmalıdır (Fetzer and Soper, 2005: 68).

Gerek bugünlerde gerekse 1990'lı yıllarda yaşanan olaylar sırasında, kamuoyunda olaylara ilişkin yapılan değerlendirmelerde ön plana çıkarılan unsur, bu gençlerin mensup oldukları ve gittikçe radikal bir görünüm arzeden İslami kimlikleri oldu. 1992 yılında Huntington tarafından kavramlaştırılan 'medeniyetler çatışması' tezinin ne denli yaygınlaştığı da düşünülürse, Batı'da İslami olanın neden yoğun bir şekilde sorgulandığı ve sorunsallaştırıldığı da kolaylıkla anlaşılacaktır. Kültürel, etnik ve dinsel motifli kimlik siyasetinin özellikle işçi sınıfına veya alt sınıflara mensup marjinal, azınlık ve göçmen gruplarca üretildiğini görmek pekâlâ mümkün. Bu durum bizlere, Alisdair MacIntyre'in sözünü ettiği alternatif siyaset üretim biçimini anımsatır. Alisdair MacIntyre'a (1971) göre, iki türlü siyaset yapma biçimi vardır: *içerdekilerin siyaseti* ve *dışlananların siyaseti*. İçerdekiler, genelde amaçlarına ulaşmak için meşru siyasi kurumlar üzerinden siyaset yaparken (parlamento, siyasi partiler, medya), dışlanmışlar ise, amaçlarına ulaşmak için kültür, etnisite, din ve gelenekleri kullanma eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla, etno-kültürel ve dinsel eğilimler geliştiren göçmen ve azınlık gruplarının temel motivasyonlarının aslında, siyasal-kamusal alana eklenme kaygıları olduğu düşünülebilir.

Demokratik Siyasal Katılım Talepleri

Siyasal temsil konusunda yaşanan eşitsizlik karşısında azınlıkların geliştirdikleri etno-kültürel ve dinsel kimlikler hak ve adalet arayışının ürünü olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, unutulmamalıdır ki, ulusal ve toplumsal güvenliğe bir tehdit oluşturduğu düşünülen ve yeterince siyasal temsil haklarına sahip olmayan Müslümanların kendi içlerine kapanarak paralel toplumlar oluşturmaları beklenebilir. Fransa, Almanya, İngiltere, Hollanda, Danimarka gibi Batılı ülkelerde ortaya çıkan İslami paralel toplumlar,

Müslümanların muhafazakârlıklarından değil, onların yapısal ve siyasal dışlama mekanizmalarına karşı geliştirdikleri tepkiden kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, dinsellikler, sadece söz konusu azınlıkların kendi inanışlarıyla sınırlandırılmayacak kadar önemlidir. Çünkü dinselliklerin arkasında yatan asıl önemli neden, var olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı, yoksulluk ve işsizlik gibi yapısal sorunlardır. Ancak bu tür yapısal sorunlardan kaynaklandığına şüphe olmayan toplumsal ve sınıfsal gerilimlerin, muhafazakâr siyasi iktidarlar, devlet, medya ve hatta bilim insanları tarafından kasıtlı veya kasıtsız bir şekilde yanlış teşhisler konularak anlamlandırılması ve kamuya anlatılması, sorunların çözümünü neredeyse imkânsız kılmaktadır. Müslümanları sokağa döken onların kültürel farklılıkları, entegre olmayı istemeyen muhalif doğaları ve Hıristiyanlığa karşı mücadeleyi bir farz edinmiş İslami kimlikleri mi gerçekten? Yoksa, onların geliştirdikleri sistem karşıtı kitlesel muhalefet ve yeni toplumsal hareketler, yüz elli yıldır yaşanan sömürgeciliğe, dışlanmışlığa, ırkçılığa, yabancı düşmanlığına ve son yıllarda yaşanan yoksulluğa karşı bir direncin mi ifadesi? Sorunun özünü ilgilendiren bu iki soruya verilen yanıtlar aslında, bireylerin, kurumların ve devletin konuya nasıl yaklaştıkları hakkında bizlere önemli ipuçları vermektedir. Dinsel, kültürel ve etnik motiflerden hareketle birinci soruya olumlu yanıt verenler İslami olanı, kültürel anlamda farklı olanı ve etnik açıdan 'kendilerinden' olmayı doğası itibarıyla 'sorunlu' bulanlardır. Bu farklı olanların, farklarının giderilmesi, egemen uygarlık projesine asimile olmaları ve Fransa örneğinde Fransızlaşmaları beklenir. Çünkü asıl sorun onların Müslümanlıklarındadır, kültürlerindedir, renklerindedir ve farklarındadır. Asıl sorun, 'eşitlik, kardeşlik ve özgürlük' söylemini bayraklaştırmış olan Fransız Cumhuriyeti'ne ve onun değerlerine yakışmayan bir duruş sergilemeleridir.

Kaldı ki, Fransa'da yaşayan Kuzey ve Orta Afrika kökenli milyonlarca Müslümanın ve özellikle genç Müslümanların dinsel eğilimleri daha dikkatlice incelendiğinde, sahiplenilen İslami kimliğin aslında 'korkulan radikal İslami kimlik'le pek bağlantılı olmadığı görülmektedir. Hiç şüphe yok ki, bu gençlerin bir kısmı, özellikle Cezayir'de örgütlenen ve belli ölçüde sömürgeci Fransız devleti karşısında kendini meşrulaştıran radikal eğilimli İslami Kurtuluş Cephesi'nin (FIS) etkisiyle daha köktenci bir siyasal İslam anlayışını benimsemiş olabilirler (Leveau, 1997). Ancak, son yıllarda gerek Fransa'da gerek başka ülkelerde gerçekleştirilen bazı çalışmalar, Müslüman gençlerin sembolik anlamda İslami kimlikleri benimsediklerini ve gençlerin çoğunluğunun geleneksel İslam dininin gerekleri olan oruç tutma ve namaz kılma gibi ritüelleri yerine getirmeyerek gittikçe sekülerleşen (dünyevileşen) bir karakter sergilediklerini göstermektedir (Hargreaves, 1995; Tribalat, 1995; Kaya ve Kentel, 2005). Hatta Hargreaves (1995: 120–1) ve Tribalat'ın (1995: 96–8) çalışmalarında Fransa'da yaşayan bazı Magripli gençlerin (Fransızcada *beur*) kendilerini '*Ateist Müslümanlar*' olarak tanımladıkları da görülmektedir.

Neden bu tür toplumsal gerilimlerin ve ayaklanmaların Fransa'da tekrar tekrar yaşandığı sorusuna farklı yanıtlar verilebilir hiç şüphesiz. Bu makalenin amacı, 2004 yılında Fransa'da gerçekleştirilen bir çalışmaya referansla son dönemde yaşanan kanlı şiddet olaylarının sürpriz olmadığını, aksine yapısal arka planı olduğunu iddia etmektir. 2004 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Uygulamaları ve Araştırma Merkezi bünyesinde melektaşım sosyolog Ferhat Kentel ile birlikte Fransa ve Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerle yaptığımız niteliksel ve niceliksel araştırmanın sonuçları, Batı Avrupa'da göçmenlerin son yıllarda birtakım önemli yapısal sorunlarla karşı karşıya kaldıklarına dair önemli ipuçları vermektedir. Almanya'da yaklaşık 1000, Fransa'da ise yaklaşık 700 kişi ile yapılan 100 soruluk yüz yüze anketler ile birlikte bizim yaptığımız derinlemesine görüşmeler ve fokus grup

tartışmalarından elde ettiğimiz sonuçlar oldukça temsili bir nitelik taşımaktadır.² Çalışmada, özellikle son yirmi yılda Batı Avrupa'da yaşanan sanayisizleşme süreciyle birlikte göçmenlerin işsizlik, yoksulluk, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi yapısal birtakım problemlerle yüz yüze kaldıkları gözlemlenmiştir. Çalışma, her ne kadar her iki ülkede yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin anlam dünyalarının haritasını çıkarmayı amaç edinmişse de, Batı'da yaşayan göçmenler ve özellikle de Müslüman göçmenler hakkında değerlendirmeler yapmamızı da mümkün kılmaktadır.

Fransa'da Göç Süreci

Fransa, II. Dünya Savaşı sonrasında yaralarını sarabilmek amacıyla yabancı işgücü ihtiyacıyla karşı karşıya kaldı ve buna bağlı olarak, 1950'lerin ortalarından 1970'lerin başlangıcına kadar, aktif bir şekilde göçmen işçi alan bir ülke haline geldi. Buna rağmen, savaş sonrasında göçle ilgili olarak yapılan tartışmaların sadece bir bölümü, işgücü ihtiyacına değiniyordu; bir başka bölümü azalan doğum oranına bağlı olarak gelişen nüfus artışı ihtiyacı etrafında yoğunlaşıyordu. İ kamet iznini çalışma izninden bağımsız hale getirerek, hükümet iş arayanlara ve ailelerine kapıları açmış oldu. Bu uygulama, göçmenlerin kendilerini geçici olarak ikamet eden işçilerden ziyade kalıcı yerleşimciler olarak görmelerini teşvik etti (Kivisto, 2002: 172). Etnik kotalar konulmamasına rağmen, Fransız hükümetleri Afrikalı ya da Asyalı göçmenlerden çok, mümkün olduğunca eski kolonilerinden gelen göçmenlerle birlikte Avrupalı göçmenleri teşvik etti. Cezayirli, Portekizli, Faslı, İ talyan, İ spanyol, Tunuslu ve Türk işçiler sıra ve sayı bakımından birbirini izledi. İ lk olarak, genellikle *pieds-noirs*³ olarak bilinen, *Cezayir'de yaşayan Fransız uyruklular Fransa'ya sığındı* daha sonra bunları Cezayir bağımsızlık savaşında Fransızların yanında savaşan Cezayirli (harkiler) izledi. Fransa'nın yenilgisinden sonra, Fransız müttefiklerinin çoğu Cezayir milliyetçileri tarafından idam edildi, fakat pek çoğu da Fransa'ya kaçmayı başardı. 1962 yılında Cezayir'in bağımsızlığını kazanmasından kısa bir süre sonra, iki devlet, Paris, Lyon ve Marseille'de Cezayirli nüfusun yoğunlaşmasına yol açan bir işgücü anlaşması imzaladı. İ spanyollar, Portekizliler, İ talyanlar, Faslılar, Tunuslular ve Türkler de, daha az sayıda olmak üzere, bunları takip etti.

Fransa'da göçmen işçilerin istihdamı sürecine muhafazakâr Valéry Giscard d'Estaing hükümeti tarafından 1974'de son verildiyse de, Kuzey Afrika, Orta Afrika ve Türkiye gibi bölgelerden göç, aile birleşimi ve ülkeye turist olarak gelenlerin yasadışı olarak kalmaları biçiminde devam etmiştir. Göç bugün hâlâ evlenme ve sığınma talep etme şeklinde devam etmektedir. Muhafazakâr hükümet ülke den ayrılanlar için parasal teşviki de içeren gönüllü geri dönüş kampanyasıyla ulus içindeki yabancıların sayısını azaltmak istemiştir. Nisan 1971 ve Kasım 1981 tarihleri arasında Fransa, aileleriyle birlikte gönüllü olarak geldikleri ülkelere geri dönmeyi kabul eden işsiz göçmenlere 10.000 Frank ödedi. Bu uygulama esas olarak AB-dışı uluslara yönlendirildiyse de, gerçekte çok az sayıda Üçüncü Dünya göçmeni bu teklifi kabul etti. Ülkelerine geri dönmek için bu teklifi kabul edenler, o dönem demokratik rejimlerin yeniden kurulduğu İ spanya ve Portekiz'den gelen göçmenlerdi. Alınan bütün bu tedbirlerin sonucunda, yirminci yüzyılın son çeyreğinde 'yabancı' sayısı sabit kalmıştır. (Kivisto, 2002).

Göçmenlerin geldikleri ülkeler	Nüfus	Göçmenlerin geldikleri ülkeler	Nüfus
Cezayir	1,550,000	Türkiye	341,000
Fas	1,000,000	Din değiştirenler	40,000
Tunus	350,000	Yasal/Yasadışı Sığınmacılar	350,000
Kara Afrika	250,000	Asyalılar	100,000
Diğer	100,000		
Toplam			4,181,000

Müslüman Nüfusun Ulusal Kökenleri⁴

Fransız Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin Demokratikleşmesi

Fransız İhtilali'nden bu yana Fransa, tarihsel olarak yurttaşlığı etno-kültürel terimlerden ziyade siyasi terimlerle tanımlamış ve bütün "Özgürlük dostu" yabancıları Fransız Devleti'ne katılmaya çağırmıştır. 26 Ağustos 1792 tarihli karar, yazılılarıyla ya da eylemleriyle özgürlüğü ve devrimin ilkelerini savunan yabancılara Fransız yurttaşlığı veriyordu. Fransa'da Fransız ana babadan doğanlara otomatik olarak yurttaşlık veren kan bağı ilkesinin (*jus sanguinis*) yanısıra, devrimciler toprak ilkesine (*jus soli*) Fransa'ya sevgi ve sadakati garanti altına alan belirli koşullar atfettiler. *Jus soli* ilkesinin hâkimiyeti devrimden bu yana değişmedi. 1851 tarihli yurttaşlık yasası üçüncü kuşak göçmenlere Fransız yurttaşlığı, 1889 düzenlemeleri ise, ikinci kuşak göçmenlere otomatik olarak Fransız yurttaşlığı veriyordu (Brubaker, 1992: 85–86). 1889 yasası, küçük değişikliklerle, günümüze kadar yürürlükte kalmıştır.

Fransız yurttaşlık yasası, *jus soli* ilkesini somutlaştıran iki madde içermektedir: Madde 23, üçüncü kuşak göçmenlere doğuştan yurttaş statüsü atfeder ve Madde 44, bir yıl öncesinde Fransız yurttaşlığı dışında başka bir yurttaşlığı seçmedikleri ve belirli suçları işlemedikleri takdirde, Fransa'da doğan ve 13 yaşından beri Fransa'da ikamet eden 18 yaşına gelmiş ikinci kuşak göçmenlere yurttaşlık hakkı tanır. Fransız yurttaşlık yasası çifte yurttaşlığa da izin vermektedir. Buna rağmen, Fransız yurttaşlık yasası son dönemlerde milliyetçiler tarafından, yabancıları "kalben Fransız" (*Français de coeur*) olduklarına emin olmadan kâğıt üzerinde Fransız yapmakla eleştirilmiştir. *Jus soli* ilkesinin milliyetçi eleştirisi, Batı'da sözde İslami köktencilüğün tırmandığı 1990'ların başından beri daha da güç kazanmıştır.

Fransızlar kendilerini entegrasyonist bir ulus olarak görüyorlardı, fakat Müslümanların ve farklı renklerdeki insanların artan varlığı karşısında hazırlıksızdılar. Alec Hargreaves (1995: 26–7) bu durumu aşağıdaki pasajda şöyle özetliyor:

Geçmiş göçmen kuşaklarının ve bugün onların çocuklarının ve torunlarının zahiri görünmezliği, genellikle Fransız toplumuna başarıyla entegre olmalarının kanıtı olarak değerlendirilmektedir. Savaş sonrası dönemde Fransa'ya yerleşen göçmenlerin ve özellikle son yirmi yılda öne çıkanların bu geleneği tehdit ettiği hissedilmektedir. Üçüncü Dünyalıları entegre etmenin Avrupalıları entegre etmekten daha zor olduğu yaygın bir iddia haline gelmiştir. İ z bırakmadan kaybolmaktan öte, süregelen hükümetlerin 'göç son bulmuştur' iddiasında buldukları bir dönemde, aslında daha fazla görünür hale gelmişlerdir... Korkulan şey ise, göçün Fransız toplumu içinde kalıcı ve farklı azınlıkların oluşmasına yol açıyor olmasıdır.

Bir yüzyıl boyunca, Fransa ikinci kuşak göçmenleri yurttaş olarak tanımlamıştır. Yakın bir tarihe kadar bu, tartışmasız bir uygulamaydı. Fakat

1980'lerin ortalarında, *jus soli* ilkesinin uygulanıyor olması aşırı sağın şiddetli saldırılarına uğradı. Jean-Marie Le Pen'in Ulusal Cephesi açıkça, "Fransız olmak için bunu hak etmelisiniz" (*Etre Français, cela se mérite*) ifadesini kullanıyordu. Ulusal Cephe'nin baskısı altındaki merkez sağ partileri de, ortak platformlarda Fransız yurttaşlığının otomatik olarak elde edilmesini reddetme önerisinde bulunarak, 1986 yasama dönemi süresince bu konuyu sahiplendiler. İkinci kuşak göçmenler artık *jus soli* ilkesine göre Fransız olamayacaklardı, Fransız uyruğu için talepte bulunmaları ve bunun devlet tarafından kabul edilmesi gerekecekti. Jacques Chirac'ın yeni hükümeti, göçmenler söz konusu olduğunda *jus soli* ilkesini sınırlandırma önerisinde bulundu. Ancak bu öneri güçlü bir tepki uyandırdı ve sonuç olarak yasama gündeminden çıkarıldı. Fransız yurttaşlığı edinmeyi daha fazla sınırlamaktan ziyade yaygınlaştırma fikrini ortaya atan bir araştırma komisyonu kuruldu. (Brubaker, 1992: 138). Komisyon raporu, 22 Temmuz 1993'ten itibaren yürürlüğe giren 93.933 no'lu yasanın temelini oluşturdu. Bu yasanın getirdiği en önemli reform, "Fransa'da yabancı ana babadan doğan kişinin, beş yıl ikamet etme ve hüküm giymeme koşullarını yerine getirdiği takdirde, 16-21 yaşları arasında beyanda bulunarak Fransız yurttaşlığına hak kazanabileceği"ni belirten rıza ilkesinin ön plana çıkarılmasıydı. Reşit olmadan önceki yıl süresince Fransız yurttaşlığından açıkça vazgeçenler, belirli suçlardan hüküm giyenler, bu düzenlemenin dışında kalmaktadır.

Fransa'da yurttaşlığa kabul, yurttaşlığın edinilmesine göre ikincil konumdur. Bildirimin tersine, yurttaşlığa kabul isteğe bağlı, yani resmi makamların kontrol ve onayına tabidir. Fransa'daki yurttaşlığa kabul prosedürü, beş yıl süreli ikamet, rüşd, dil becerisi, Fransız toplumu içinde asimile olmak ve altı aydan fazla hapis cezası almamak, Devletin güvenliğine karşı suç işlememiş olmak anlamına gelen iyi ahlak ve iyi sicil gerektirmektedir. Diğer pek çok ülkenin aksine, Fransa yurttaş adaylarının asli yurttaşlıklarından feragat etmesini talep etmez. Yurttaşlığa kabul koşulları, Fransa'da ikamet eden yabancıların asimilasyonu, ilgisi, sevgisi ve sadakati varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle yönetim, aile üyeleri yurtdışında yaşayan yabancıların yurttaşlık taleplerini genellikle reddetmektedir. Eşit siyasal yurttaş yaratmayı amaç edinmiş Fransız Cumhuriyeti'nin, De Gaulle ile başlayan ve hâlâ devam eden 5. Cumhuriyet döneminde önemli açmazlarla karşı karşıya geldiği rahatlıkla ifade edilebilir. Din, dil, ırk, etnisite ve cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit siyasal yurttaş yaratmayı amaç edinmiş Fransa'nın, bugün itibarıyla bakıldığında özellikle göçmenlerin ürettikleri kimlik temelli siyaseti ve göçmenlerin altını çizdikleri kültürel, dinsel ve etnik farklılıkları tanımayıp bu talepleri sindirmeyi amaç edinen asimilasyonist bir yaklaşım sergilemesi, Cumhuriyet projesinin ve değerlerinin tehdit altında olduğunu göstermektedir. Hiç şüphe yok ki, göçmenlerin ve azınlıkların dile getirdiği ve Cumhuriyet'in çözümleyemediği bu tür talepler, Cumhuriyet'in demokratikleştirilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Ulusal Eğitimin Açmazları

Fransız Cumhuriyetçi ideali, yakın bir tarihte çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bir yandan, Fransız kamusal yaşamındaki bazı değişiklikler, "Fransız Cumhuriyeti tek ve bölünmezdir" şeklindeki geleneksel varsayımına karşı çıkmakta; diğer yandan, Yeni Kaledonya ve Fransız Polonezyası 'Teritoryal Yasaları' ve Korsika Meclisi'ne verilen yasama yetkileri, Fransız Cumhuriyeti'nin hâlâ tek olduğunu, fakat artık 'bölünmez' olmadığını göstermektedir. Ayrıca, Müslümanların (özellikle Cezayirlilerin) karşılaştığı ve dile getirdiği kamusal alandaki aşikâr ayrımcılık, Fransız yurttaş üretmek ve dolayısıyla homojen Fransız ulusunu korumak için programlanmış ulusal

eğitim aygıtının başarısızlığı yönünde güçlü sinyaller vermektedir.⁵ Fransa, göçmenlere ve çocuklarına mezuniyet sonrası kültürel sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürebilecekleri bir platform sağlayamamaktadır. Dolayısıyla, Fransa'nın diğer pek çok Batılı ülke gibi, iş piyasalarında göçmen ailelere karşı ayrımcılık uyguladığı söylenebilir. Bunun yanısıra, Tribalat (2002) okuma-yazma bilmeyenlerin oranının Faslılar ve Cezayirliiler arasında daha yüksek olduğunu ileri sürer. Müslümanların kamusal yaşamda kendilerini sosyal olarak mobilize edememe durumu, ülkede sosyal, ekonomik ve eğitimsel sorunları 'geri kültürler'le tanımlayan güçlü zihinsel yapıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tür zihinsel yapılar, yurttaşlar için kapsayıcı bir eğitimin gerçekleştirilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Sosyolog François Dubet konuyla ilgili olarak şunları gözlemlemektedir:

Okullardaki ilişkiler, bir bütün olarak toplumdaki ilişkiler gibi, giderek ırksallaşmaktadır. Bireyler, 'etnik' kimlik sahibi kişiler olarak algılanmakta ve damgalanmaktadır. Daha basitçe söylemek gerekirse, okullar öğrencileri geçmişte işçi sınıfı çocukları olarak tanımlarken şimdilerde göçmen çocukları olarak tanımlamaktadır. Daha önceleri çocuklara babaları yoksul olduğu için sorunlu oldukları teşhisi konurken, şimdilerde, çocuk üçüncü kuşak olsa bile, babası göçmen olduğu için sorunlu olduğu teşhisi konmaktadır. Erkek çocuklarının davranışlarını geçmişte 'saldırgan' olarak tanımlarlarken, artık davranışın kendisi 'etnik' olarak tanımlanmaktadır. (Starkey'den alıntı, 2003: 120)

Sosyal hareketlilik ve eğitim başarısızlığı söylemlerinin ırksallaşması, Fransa'da bugün hemen hemen hiçbir Müslüman kökenli kimsenin yerel ve ulusal parlamentolarda yer almamasını beraberinde getirmiştir. Örnek alınacak modellerin eksikliği ile ırkçı damgalamanın birleşmesi, Fransa'da etnik azınlığa mensup çocukların kendilerine hiçbir materyal sermaye sağlayamayan bir cumhuriyetçi söylemle özdeşleşmelerini daha fazla zorlaştırmaktadır (Starkey, 2003: 120). Fransa son zamanlarda cumhuriyetçi "*Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*" değerlerine bağlı yurttaş yetiştirme konusunda önemli bir dirençle karşılaşmaktadır. Milli eğitim sistemi yoluyla yurttaşlık eğitimi, daima çeşitli grupların cumhuriyetçi olarak tanımlanan tek bir eğitim sistemi içinde entegre olmalarına yardım eden bir araç olarak görülmüştür. Evrensel ve liberal değerler daima kültürel, etnik ve dinsel kimliklerden önce gelmiştir. Bu durum, çocukların uymak zorunda oldukları, durağan ve asimilasyoncu bir Fransız toplumu sunmaktadır.

Euro-Türkler adlı çalışmada yaptığımız derinlemesine görüşmeler ve gözlemlerde, özellikle toplumsal değişim ve krizleri en doğrudan hisseden ve yansıtan gençlerin özgün durumu belirginlik göstermektedir. "Başarı" ya da "entegrasyon" nasıl "melez" bir şekilde ortaya çıkıyorsa, "başarısızlık" da benzer şekilde dile gelmektedir. İş veya eğitim hayatına girememe, beraberinde öfkeyi de getirmektedir. Özellikle Mağrip kökenli gençlerin, renk, isim ve din gibi farklar nedeniyle kamusal alanda sık sık karşılaştıkları dışlanma, aşağılanma ve ırkçılığın, söz konusu gençler arasında anarşist bir tavrın oluşumuna zemin hazırladığı görülmektedir. Bu gençler arasında söz konusu olan, bir bakıma "tutunamama" halidir; tutunulabilen tek şey, kurgu referanslar eşliğinde ortaya çıkarılan "biz" duygusudur. Bu gençlerin diline "terörist de olunur" ifadesi kolaylıkla girebilmektedir.

Tribalat'ın (2003) da ifade ettiği gibi "eğer ayrımcılıkla karşılaşacaksan, okulda başarılı olmak için çok çalışmanın ne anlamı var?"⁶ Tribalat, ayrımcılığın,

cumhuriyetçi ideal ile Fransız toplumunun gerçeği arasında bir tutarlılık sorunu yarattığını belirtmektedir. Fransa'da, yakın bir tarihe kadar, cumhuriyetçiliğe tehdit oluşturduğu gerekçesiyle ayrımcılıktan söz etmek bir tabuydu (Tribalat, 2003: 135). Pierre Sadran'ın (2003: 53) sözleri Fransız Cumhuriyetçi ideolojisinin içinde bulunduğu meşruiyet krizini açıkça ortaya koymaktadır:

Fransızlar, 'ayrıcalıklı' olduklarına daha az inanır hale geldiler. Öncelikle, ülke, ulus-devletin durağanlığı, adem-i merkeziyetçilik ve Avrupa entegrasyonu dinamikleri aracılığıyla, aşağıdan ve yukarıdan sarsılmıştır. İkincisi, Fransız evrenselliği belirli bir evrensellik uyarlamasını temsil etmek için ihtiraslarını azaltmalı ve belirli bir evrensellik uyarlamasını temsil etmekle yetinmelidir... Son olarak, cumhuriyetçi ekole dayanan Fransız sosyal entegrasyon modeli eskisi gibi işlememektedir. Fransa'da düzenlenen 1998 Dünya Futbol Şampiyonası, Fransa'da yer alan farklı kültürleri "mavi, beyaz, kırmızı" renklerden oluşan ulusal bayrak etrafında değil, Milli takımda yer alan oyuncuların renkleri olan Siyah-Beyaz-Beur (Arap) renklerinin etrafında toplamıştır.

Fransa'daki cumhuriyetçilik mitinin çeşitli cephelerden saldırıya uğradığı konusunda hiç şüphe yoktur. Ülkede paradoksal bir durum mevcuttur. Bir yandan, Fransız devleti âdem-i merkeziyetçilik ve Avrupa entegrasyonu aracılığıyla değişmekte, diğer yandan, ülkenin sosyal ve siyasal kültürü hâlâ bütünsel ve cumhuriyetçi bir devlet miti tarafından şekillendirilmektedir. Göç politikaları söz konusu olduğunda, göçmenler hâlâ, Fransız ulusunun geleneksel siyasal değerleri içinde asimile olmayı gerektiren evrensellik düşüncesine tabi gibi görünmektedirler. Göçmen grupların tabi olduğu asimilasyoncu entegrasyonun, göçmenler arasında kültürelizm ve kimlik siyasetiyle sonuçlanması muhtemeldir. Kimlik siyasetinin çoğunluk ve azınlıklar arasındaki etnik, kültürel ve dilsel sınırları güçlendirmesi beklenebilir.

Yapısal Sorunlar ve Sembolik Dindarlık

Batı'da yaşayan Müslüman göçmenlerin bir kısmı toplumsal hareketlilik anlamında ilerleme kaydederken, diğer kısmı yoksulluk ve dışlanmışlık yazgısıyla varlıklarını sürdürmektedir. Herhangi bir formal işle meşgul olamayan, sayıları gittikçe yükselen ve sürekli yoksullaşmakta olan kitlelerin seslerini Paris banliyölerinde duymak pekâlâ mümkün. Bunların bir kısmı, devletten işsizlik yardımı alarak sosyal güvenlik sisteminden faydalanma hakkına sahiptir, fakat sayıları gittikçe artan bir kısmı, devletten yardım alamadıkları gibi, kronik işsizlikleri nedeniyle sosyal güvenlik sistemine katkıda buluncak konumda da değildir. İşsizlik şüphesiz ki, küresel durgunluğun bir sonucudur. Kreuzberg (Berlin), Keupstrasse (Köln), Villier le Bel (Paris)⁷ gibi yerlerde kolaylıkla rastlayabileceğiniz bu işsiz yığınlar, gerçek anlamda dezavantajlı konumdadırlar. Onlar sadece 'yalıtılmışlık' veya 'marjinalite' gibi kavramlarla değil, bazı durumlarda 'hiperyalıtılmışlık' (Massey and Denton, 1993) kavramıyla açıklanabilecek bir yapısal dışlanmışlık ve yalnızlık durumuyla karşı karşıyadırlar. Şehrin kenar mahallelerindeki Müslümanlar, yalıtılmış okullara devam etmekte, kendi camilerinde ibadet etmekte, kendi yalıtılmış dükkânlarından alışveriş etmekte ve kendi marjinal ekonomilerini oluşturmaktadırlar. Müslüman orta sınıfın şehrin kenar mahallelerinden yeni semtlere doğru akışı, geride sadece geniş kent ekonomisinden gittikçe uzaklaşan ve saldırgan bir dünyada getto

sakinlerinin ayakta kalmasına yardımcı olan kurumsal destekten mahrum kalmış yoksulların en yoksulunu bırakmıştır. Bu insanlar, endüstriyel üretimin hızla azaldığı bir dönemde, değişen ekonomiye ayak uyduramayıp sürekli bir yalnızlık ve yalıtılmışlık içine düşmektedirler (Kivisto, 2002). Bu 'aşırı yalıtılmış' insanların dünyaya bakışını en iyi tanımlayan kavram *nihilizmdir*, diğer bir deyişle *hiççilik* veya *anarşizm*. Din ve etnisite, böylesine yapısal sorunların yaşandığı düzlemlerde, sorunların yumağı içerisinde bocalayan insanlara cazip 'çözümler' sunmaktadır. Geleceğinden emin olamayan, refah toplumunun olanaklarından faydalanamayan ve küreselleşen kapitalizmin fırlatıp bir tarafa attığı kitlelerin, kendilerinden sökülüp alınmayacağına inandıkları din, etnisite, dil ve gelenek gibi unsurlara rağbet göstermeleri ve kendi kimliklerini bu unsurlarla tanımlamaları şaşılacak bir gelişme değildir. Aksine, kendi içinde tutarlıdır da. Ancak, sık sık yaşanan muhalif şiddet eylemlerinde özellikle Müslüman göçmen çocuklarının altını çizdikleri İslami karakterin tahlilini dikkatli yapmakta fayda vardır. Bu tahlil dikkatli yapılmadığında, varolan 'uygarlıklar çatışması' tezinin olumlanması ve dolayısıyla yeniden üretilmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalınacaktır. Bu nedenle, gerek Fransa'da, gerekse diğer Batılı ülkelerde, sokaklarda kendi sistem karşıtı dirençlerini farklı yollarla (müzik, grafiti, dans, yağmalama, yakma) ifade eden bu genç kitlelerin kullandığı İslami kimliğin mutlaka tözcü ve radikal olmadığını altını çizmek gerekir. Bu tür muhalefet eylemlerinde kullanılan İslami referans, büyük ölçüde, İslam gibi meşru olan bir küresel anlatıya ait olma hissini ve buradan alınan sembolik gücü ifade etmektedir. Kaldı ki, Paris'te başlayan ve daha sonra diğer kentlere ve ülkelere sıçrayan bu eylemlerin, aslında diasporik İslami dayanışmanın bir göstergesi olduğunu da anımsamakta fayda var.

İslam, genel olarak Batı'da Avrupa yaşam tarzına bir tehdit olarak algılanmaktadır. İslami köktendincilik, Batı'daki yabancı düşmanı, ırkçı ve şiddet eğilimli davranışların kaynağı olarak resmedilir. Fakat bunun tam tersi bir bakış açısı benimsendiğinde, dini değerlerde yaşanan yükseliş, yoksulluk, işsizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, dışlanma, siyasal temsildeki kısıtlar ve asimilasyon tehdidi gibi çeşitli yapısal sorunların sonucu olarak da değerlendirilebilir. Bu gibi meydan okumalarla başa çıkabilmek için, kültür, kimlik, din, etnisite, gelenek ve geçmişe ilişkin üretilen söylemler, genel olarak azınlıklar ve özellikle de göçmenler için en belirgin var olma stratejisi haline gelmiştir. Geçmişini yeniden kurgulamak ve kültür, etnisite ve dine yönelmek, göçmen toplulukları için en azından ikili bir amaca hizmet ediyor gibidir; a) Bu tür bir eğilim, ilk olarak, varolan statükoyu eleştirmekten uzak bir şekilde günceli yakalamanın bir yolu olarak düşünülebilir. 'Şanlı' geçmiş, otantik kültür, etnisite ve din, burada, anavatanından uzakta yaşayan diasporik özne tarafından, dışlanma, yoksulluk, ırkçılık ve kurumsal ayrımcılık gibi yapısal sorunlara karşı koymak için stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır; b) Böylesi bir eğilim, bireye, çoğunluk toplumu tarafından dayatılan kriterlere karşı bağımsız olma duygusunu verebilir. Çünkü geçmiş, gelenek, kültür ve din, diasporik öznelerin kendilerinden koparılamayacağına inandıkları değerleri ve inanışları ifade eder.

Bu bağlamda, Herbert Gans'ın sembolik etnisite ve dindarlığın yükselişine ilişkin müdahaleleri oldukça açıklayıcıdır. Gans'a (1979) göre, sembolik etnisiteyi ve dindarlık, etnik ya da dinsel tözcülüğten uzak durmak ve zaman zaman etnik ya da dinsel duygulanımlar yaşamak isteyenler için ulaşılabilir bir kaynaktır. Euro-Türklerin etnisite ve dini bir kimlik kaynağı olarak benimsemeleri, tözcülüğten arındırılmış bir tutumdur. Bu, Herbert Gans'ın (1979: 6) 'sembolik etnisite' ya da benim *sembolik dindarlık* adını verdiğimiz bir kimliklenme sürecidir. Bu süreç, aslında dinsel olanın etnikleştiğini ve

yapısal dışlanma tehdidi altındaki azınlıkların çoğunluk toplumu karşısında geliştirdikleri kimlik siyasetinin en önemli bileşenlerinin 'etniklik' ve 'dinsellik' olduğunu göstermektedir. Gans'dan (1979) yapılan aşağıdaki alıntı, bu süreci açıkça özetler:

Etnik kültürlerin ve grupların işlevleri azaldıkça ve kimlik etnik (ve dinsel) olmanın birincil yolu haline geldikçe, etnisite (ve dindarlık) insanların yaşamlarında araçsal bir işlevden ziyade sembolik bir işlev kazanmakta ve aile hayatının düzeni ve geçimi açısından önemini kaybederek, daha çok bir boş zaman etkinliği haline gelmektedir. Sembolik davranış çeşitli şekiller alabilir, fakat sıklıkla sembollerin kullanımını içerir. Etnik semboller genel olarak, daha eski etnik kültürlerden edinilen bireysel kültürel uygulamalardır; bunlar o kültürden soyutlanmış ve orijinal anlamından arındırılmıştır.

Gans'dan yapılan alıntı, yukarıda Mağripli Fransız gençlerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları 'Müslüman ateist' kavramının hangi bağlamda kullanıldığı konusunda bizlere ipucu vermektedir. Dinsellik ve tanrıtanımazlık (ateizm) eğer birbirine tezat iki kavramsa, 'ateist' kavramını niteleyen 'Müslüman' sıfatı dinsellikten farklı bir anlam ifade etmeli. Bu sıfat tamlamasında kullanılan 'Müslüman' sıfatı bir tür etniklik ifadesidir. Burada bile 'Müslüman' kavramının kullanılması, azınlık tarafından çoğunluğa ve resmi olana karşı gösterilen direnci ve muhalefeti ifade eder. Azınlık grupları, genellikle birlikte yaşadıkları çoğunluk toplumları tarafından önyargılı bir şekilde tanımlandıkları tespitinden hareketle, kendi kimliklenme süreçlerinde, çoğunluk için sorun teşkil ettiğinden emin oldukları bu önyargı yüklü sıfatların altını çizme eğilimi gösterirler. Kendi kimliklerini ifade ederken, Hıristiyan çoğunluğu için sorun teşkil ettiğini düşündükleri 'İ slam' veya 'Müslüman' kavramının altını çizmek gibi. Burada 'İ slam' veya 'Müslüman' kavramları, siyasal ve iktisadi nitelikli maddi sorunlar nedeniyle çoğunluk ve azınlık toplumları arasında beliren sınırları ifade etmek için kullanılan ve bu nedenle de etnik bir karakter kazanan kavramlardır.

Din, diasporada, diğer bir deyişle anavatandan uzakta yaşayanların kimliklerinin oluşumunda önemli bir kültürel kaynak teşkil eder. Ancak, üçüncü ve daha sonraki diasporik kuşaklar için din, tözsel (özcü, *essentialist*) olmaktan ziyade sembolik bir anlam ifade eder. Dinin gençler için arzettiği önemin ardında, bu gençlerin çoğunluk toplumunca önyargılı bir şekilde algılanması yatmaktadır. Çoğunluk toplumu, Magrep/Pakistan/Bağlades/Fas/Tunus veya Türkiye kökenli gençleri tanımlarken, İ slam dinini asıl referans noktası olarak kullanır. Sözgelimi, Fransız toplumunun geneli tarafından İ slamiyet ile tanımlanan Kuzey ve Orta Afrika kökenli gençler, kendi kimliklerinin önyargılı tanındığı kanısındadırlar. Gençler, buna tepki olarak, İ slam dinine karşı artan sembolik bir bağlılık gösterirler. Bu sürece, Almanya'da yaşayan Türkler arasından da bir örnek verilebilir. Sözgelimi, 1990'lı yıllarda Berlin'de rap yapan Islamic Force adlı Alman-Türk hip-hop grubu, bu ismi tercih etme nedenlerini, Alman toplumunun çoğunluğunun İ slam dinine karşı olan önyargılı yaklaşımlarını protesto etmek ve onları biraz daha provoke etmek şeklinde açıklıyorlar. Islamic Force, isminden anlaşılana tam aksine oldukça evrensel söyleme sahip bir rap grubu idi (Kaya, 2000). Kimliğin bu şekilde anlatımını Steven Vertovec (1995), 'kültürel islami kimlik' olarak adlandırır. İngiltere'nin kuzeyinde Keighley kasabasında yaşayan Asyalı Müslüman göçmen çocuklarının kendilerini tanımlarken kullandıkları 'Genç Müslümanlar' kavramıyla, Berlin'de yaşayan Türk gençlerinin veya Mağripli Fransız gençlerinin

kendilerini yine tözcü olmayan İslami kodlarla tanımlamaları arasında önemli benzerlikler vardır. Bu örnekler bize, diasporada kültürel kimliklerin, azınlıklar ile çoğunluk toplumu arasında var olan diyalektik ve diyalojik ilişki sürecinde oluştuğunu göstermektedir.

Sonuç

Son dönemde Paris'te yaşanan banliyö eylemleri, Kuzey Afrika kökenli Müslüman gençlerin işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, eşitsizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, asimilasyon, yalnızlık, yalıtılmışlık ve dışlanmışlık karşısındaki tepkilerini ifade etmektedir. Bu direniş, aynı zamanda, Fransız Cumhuriyet geleneğinin gerçekleştirilmeyi amaçladığı eşit siyasal yurttaş söylencesinin sona erdiğinin göstergesidir. İnanılmaz çalışılan 'eşit siyasal yurttaş', maalesef, Müslüman göçmenler açısından bakıldığında siyasal haklara yeterince vâkıf olamayan yurttaş olarak vuku bulmuştur. Yaklaşık 5 milyon Müslüman kökenli insanın bulunduğu bir ülkenin Ulusal Parlamentosu'nda tek bir Müslüman kökenli milletvekilinin bulunmaması, yerel parlamentolarda yine Müslüman kökenliler adına benzeri siyasal temsil sorunlarıyla karşılaşılması Fransız Cumhuriyeti'nin önündeki en önemli açmaz haline gelmiştir. Bu açmaz, farklılıklara gözlerini kapatmış, din, dil, ırk, etnisite sınıf ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin her Fransız yurttaşının eşit olduğu söylencesinin cazibesine kendini kaptırmış olan Fransız siyasal elitinin gelişmeleri doğru okuyamamasının bir ürünüdür. Avrupa Birliği ülkeleri arasında parlamenterlerin yaş profilleri değerlendirildiğinde en yüksek yaş ortalamasına sahip olduğu görülen Fransız parlamentosundan böyle bir okuma yapmasını beklemek safdillik olurdu doğrusu. Öte yandan, sanayisizleşme ve eğitimdeki artan eşitsizlik, göçmenlerin giderek Cumhuriyet projesine yabancılaşmalarına neden olurken, din, etnisite, dil ve gelenek gibi kendilerinden sökülüp alınamayacağını ve sadece kendilerine ait olduğunu düşündükleri unsurlara sıkı sıkıya bağlanmalarını da beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu paralel toplum örgütlenmeleri, çoğunluk toplumları tarafından yanlış okunmak suretiyle, Müslüman göçmenlerin muhafazakârlıklarına ve entegre olmak istemeyen tutumlarına bağlanmıştır. Bunun sonucu olarak da, paralel toplumların oluşumundaki asıl nedenlerin, işsizlik, sanayisizleşme, yalıtılmışlık ve ırkçılık gibi yapısal sorunlar olduğu gerçeği gözardı edilmiştir. Bütün amaçları oy avcılığı olan Nikolas Sarkozy gibi muhafazakâr siyasal seçkinlerin soruna ilişkin yaptıkları kasıtlı yanlış okumalar, göçmenlerin bertaraf edilmesi gereken 'içimizdeki düşmanlar' olarak algılanmasına olanak sağlamaktadır. Göçmenlerin ve Müslümanların medyadaki sorunlu temsil biçimleri de dikkate alındığında, sorun içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir. Tüm bu yanlış okuma ve değerlendirme biçimleri birbirine eklenildiğinde, 'yanı başımızdaki komşuların' ne denli kolaylıkla 'yanı başımızdaki düşmanlar' haline dönüştürüldükleri kolaylıkla görülebilmektedir.

Çanlar çalmaktadır Beşinci Fransız Cumhuriyeti için. Fransız Cumhuriyeti'nin asimilasyonist karakterine, farklılıkları gözardı eden ve tanımayan yapısına, siyasal hakları sadece kâğıt üzerinde bırakan ve gerçekliğe dönüştürmeyen yanına, adem-i merkezîyetçilikten uzak aşırı merkezîyetçi niteliklerine, merkezi devletin aşırı güç kazanmasına ve en yüksek yaş ortalamasına sahip Parlamentolardan biri olma (Fransa 57 yaş; İngiltere 50 yaş, Almanya 49 yaş) özelliğine karşı ortaya çıkan toplumsal muhalefetin, farklı yöntemlerle artarak devam etmesi beklenebilir. Demokratik Cumhuriyet projesi, göçmenler açısından önemli olmakla birlikte Fransızlar açısından da çok büyük bir anlam taşımaktadır. Son yıllarda, Avrupa Birliği normlarının özellikle adem-i merkezîyetçi yönetim ve azınlıkların siyasal katılım anlamında belirleyici olmaya başladığı görülebilir. Korsika'ya verilen kültürel otonomi, 2004 yılında

Avrupa Parlamentosu seçimlerinde iki Müslüman kökenli milletvekilinin seçilmesi, iktidarda bulunan Halk Hareketi Birliği (UMP) tarafından 2003 yılında kurulan Fransa İslam Konseyi gibi gelişmeler Cumhuriyetin demokratikleşmesi konusunda önemli işaretler vermektedir. Bu olumlu işaretlerin yanı sıra, son olarak yeniden altı çizilmesi gereken bir diğer konu ise, Müslüman kökenli göçmen çocuklarının kullandıkları İslami dilin niteliğinin sembolik olduğu noktasıdır. Bu dil, sekülerleşen bir kitlenin kullandığı etnikleşmiş bir dildir. Unutmamak gerekiyor ki, meşru siyaset kanallarını kullanmak suretiyle siyasal alana giremeyen marjinal grupların kullanacağı dil, zaman zaman dinsel olanın, zaman zaman etnik olanın, zaman zaman da şiddetin dilidir. Fransa'daki Müslüman atesitlerin kullandığı dil, bu anlamda, bir tür siyaset arayışının ifadesidir. Müslüman kökenli pek çok insanın Fransız milli takımında, hip-hop kültüründe, sinemada, plastik sanatlarda ve daha pek çok alanda boy gösteriyor olmasıyla siyasal alanda hiç varlık gösteremiyor olması arasındaki dengesizliğin giderilmesinin zamanı gelmiştir. Bu yönüyle bakıldığında, Fransa'da yaşananlar, göçmenlerin siyaseten tanınmak amacıyla gerçekleştirdikleri eylemlerdir. 1968 gençlik hareketlerine kaynaklık eden Fransa'nın aynı şekilde göçmen hareketlerine de kaynaklık etmesi bir rastlantı olmasa gerek...

KAYNAKÇA

- Brubaker, Rogers (1992), *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fetzer, Joel S. ve J. Christopher Soper (2005), *Muslims and the State in Britain, France and Germany*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gans, Herbert (1979), "Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America," *Ethnic and Racial Studies* 2, No.1 (January): 1–20.
- Hargreaves, Alec G, (1995), *Immigration, Race and Ethnicity in Contemporary France*, London: Routledge.
- Kaya, Ayhan (2000), *Berlin'deki Küçük İstanbul*, İstanbul: Büke Yayınları.
- Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel (2005), *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kivisto, Peter (2002). *Multiculturalism in a Global Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Leveau, Rémy (1997), "The Political Culture of the 'Beurs'", Steven Vertovec ve Ceri Peach (eds.), *Islam in Europe: The Politics of Religion and Community* (London: MacMillan Press).
- MacIntyre, Alisdair (1971), *Against the Self-Images of the Age: Essays on Ideology*. New York: Schocken Books.
- Sadran, Pierre (2003), "The French State and the Challenges of the Twenty-First Century," in S. Milner and N. Parsons (eds.), *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century*. Hampshire: Palgrave: 49–62.
- Starkey, Hugh (2003). "Education for Citizenship: Reinventing the French Republic," in Susan Milner and Nick Parsons (eds.), *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century* (Hampshire: Palgrave): 110–126.
- Tribalat, Michèle (1995), *Faire France: Une enquête sur les immigrés et leurs enfants*, Paris: Éditions La Découverte.
- Tribalat, Michèle (2003), "The French 'Melting Pot': Outdated — or in need of reinvention?" in S. Milner and N. Parsons (eds.), *Reinventing France: State and Society in the Twenty-First Century*. Hampshire: Palgrave: 127–142.
- Vertovec, Steven (1995), "Young Muslims in Keighley, West Yorkshire: Cultural identity, context and 'community'," *Yayınlanmamış Bildiri*, Coventry: Centre for Research in Ethnic Relations, University of Warwick.



This article is based on a contribution to the panel discussion, "Only Neighbours? -- Turkey and EUrope", which took place at the 18th European Meeting of Cultural Journals in Istanbul from 4 to 7 November 2005.

-
- ¹ *Beur* kavramı, Fransa'da yaşayan Kuzey Afrika kökenli Müslüman gençleri ifade etmek için kullanılmaktadır.
 - ² Bu araştırmanın ayrıntılı raporu Centre for European Policy Studies (Brüksel) tarafından İngiliz dilinde "Euro-Turks" adıyla yayımlanırken, Türkçesi İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından "Euro-Türkler: Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?" adıyla yayımlanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına <http://goc.bilgi.edu.tr> adresinden ulaşılabilir.
 - ³ *Pieds-noir* (kara ayaklılar): Cezayir'in bağımsızlığından önce bu ülkede yaşayan Avrupalı beyazlara verilen ad.
 - ⁴ İşleri Bakanlığı kaynaklarından alınmıştır, "l'Islam dans la République," Haut Conseil à l'intégration, Kasım 2000, s. 26; bu rakamların yasadışı olanları kapsamadığı görülmektedir.
 - ⁵ OECD ülkeleri arasında 2001 yılından bu yana her yıl tekrarlanan ve eğitimin kalitesini ölçen PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı, Programme for International Student Assessment) araştırması, özellikle azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları Fransız semtlerinde bulunan okullarda eğitim olanaklarının ve kalitesinin sınırlı olduğunu, bu okullarda şiddetin önemli bir sorun olduğunu ve teknolojik anlamda bu okullara yeterince yatırım yapılmadığını göstermektedir.
 - ⁶ Bizim verilerimiz Tribalat'ın göçmenlerin ve yabancı kökenlilerin karşılaştığı ayrımcılıkla ilgili bulgularını doğrulamaktadır. Fransız-Türkler kendilerine sorulduğunda, en çok Fransa'daki ayrımcılık sorunu dile getirmektedirler (17 %). Bir görüşmecinin ifadesiyle : "85'e kadar Fransa kadar demokrat ülke yoktu. Ama şimdi 'ırk' meselesi başladı. Sadece Le Pen değil, komünistler de öyle bakıyor." Bkz., Kaya ve Kentel, 2005: 33.
 - ⁷ Niteliksel araştırmamız sırasında gözlemlediğimiz bu yörelerin ortak paydası, hepsinin etnik açıdan Türk anklavları olmasıdır. Bu yöreler bu tür etnik anklavlardan sadece birkaçıdır. Bkz., Kaya ve Kentel, 2005.

Published 2006-05-03
 Original in Turkish
 Translation by Sila Okur
 Contribution by Varlık
 First published in *Varlık* 4/2006
 (c) Ayhan Kaya/Varlık
 (c) Eurozine